

Нарис історії церкви святого Іоанна Богослова села Новомалин

Хоча найдавніші відомі нам на сьогодні документальні свідчення про церкву села Новомалин відносяться до XVIII ст., має право на існування і припущення про її існування значно раніше. Високий суспільний статус власників Глух-Новомалина; запроваджене тут з 1590 р. міське право; елементи ремісничого і торгівельного життя; врешті, роль Новомалина і його замку як господарського і адміністративного центру прилеглих до нього володінь панів Єло-Малинських – на користь цього припущення.

З часів першої писемної згоди про Глухи (1437 р.) це населення належало до східно-волинської (Луцько-Острозької) православної єпархії. Ім'я луцького православного єпископа ми зустрічаємо ще в датованій цим роком великокняжій грамоті Свидригайла про надання Глухів своєму слугі Оліфейру [1].

Після Берестейського унійного акту 1596 р. за Луцько-Острозьку архієрейську кафедру ціле століття тривала боротьба між православними і греко-католиками. Серед луцьких греко-католицьких владик поч. XVII ст. зустрічаємо і представників роду Єло-Малинських. За польського короля Владислава IV (1532 р.) Луцька єпархія була визнана державною владою за православною церквою. Реально, однак, долю окремих парафій визначали не королівські укази, а співвідношення сил протилежних сторін на місцях, насамперед – позиція місцевого землевласника в міжконфесійних суперечностях. Так, наприклад, в Острозі – другій кафедрі східноволинських владик – після придушення повстання православних міщан 1636 р. було заборонено здійснювати православні богослужіння, а православні святенники змушені були – хто відмовився від прийняття унії – залишити місто [2]. На рубежі XVII-XVIII ст. православні парафії і монастирі Волині і сама Луцька єпископська кафедра перестали під юрисдикцію греко-католицької церкви. Отож у найдавніших, датованих XVIII ст. документах про новомалинський храм і його священників вони знаходяться в підпорядкуванні Луцько-Острозьких греко-католицьких владик.

Традиційно, однак, новомалинські дідичі, як і інші землевласники, здавна користувалися правом презенту, згідно якого священник міг обійняти парафію, належне до неї майно, привілеї і пільги лише зі згоди і волі пана, в селі і на землі якого знаходилася ця церква. Презентою називався і документ в якому пан рекомендував єпископу свого кандидата

на вільну священицьку вакансію в своїх маєтностях. Формально владика мав право відхилити подання землевласника і призначити на парафію свого ставленика, однак, на практиці, таке призначення не могло бути реалізоване, адже з правом презенту було пов'язано право священика користуватися наданими йому паном орними землями, городами, сіножатями, випасом для худоби, отримувати дрова і деревину для ремонту церковних будівель із панського лісу, безкоштовно молоти власне збіжжя в панському млині тощо [3]. Небажаний для пана священнослужитель на все це, звичайно, розраховувати не міг.

У фондах Державного історико-культурного заповідника м. Острога зберігалися кілька презент, наданих панами Єло-Малинськими священикам новомалинської церкви у XVIII ст. Так, 1737 р., 21 березня власник Новомалина Олександр Єло-Малинський у Шумському замку підписав презенту на Новомалинську парафію священику Василю Суражкевичу, поставивши про це перед відомом греко-католицького єпископа Луцького і Острозького, архімандрита канівського Федора Рудницького [4]. Повна назва парафії в цьому документі – «Новомалинська, Глухівська і Болотківецька»; що особливо цікаво, вказується, що зведена вона в честь святого Миколая. Залишається нез'ясованим, чи в цьому документі трапилася описка, чи в подальшому Новомалинська церква змінила своє найменування, оскільки в пізніших документах того ж XVIII ст. (його другої половини) вона йменується в честь Апостола і Євангеліста Іоана Богослова – як і в наші дні, на початку XXI ст. У своїй презенті Олександр Єло-Малинський підтвердив право священика Василя Суражкевича користуватися полями, городами, сіножаттями, садами, житловим будинком, наданим церкві попередніми поколіннями власників села. Ці землі звільнялися від будь-яких платежів, повинностей на користь панського скарбу і замку. Важливим для тих часів привілеєм було надання священику право вільно і без оподаткування варити пиво для власних (домашніх) потреб. Підтверджувалося право церковної громади на канон, тобто дозвіл без оподаткування варити і продавати мед в дні храмових свят; виручені при цьому гроші йшли на потреби храму [5].

В іншій презенті, підписаній в Новомалинському замку 10 січня 1782 року, пан Фелікс Канут «на Новомалині, Ляхові, Болотківцях etc.» Єло-Малинський, мечник Волинський, рекомендує єпископу Луцькому і Острозькому екзарху Києво-Галицької митрополії владіці Кипріану Стецькому, особу священика Федора Сливинського, «а не кого-небудь іншого», як свого кандидата на Новомалинську парафію святого Івана Богослова, що в Кременецькому повіті Волинського воєводства. Коли Луцький архіпастир дасть на це згоду, за новопризначеним священиком

збережуться всі надання на церкву («fundusz»), зроблені найближчими предками Фелікса Канута. Серед цих надань перераховуються город перед плебанією (священницьким будинком) поле в урочищі «Dzwonki» на 10 днів оренди і там же – сіножать на сім косарів, поля в урочищі Денишин на два і шість днів оранки, поле на межі з лючинськими володіннями на 5 днів оранки і там же сіножать на двох косарів [6].

9 липня 1791 р. той же мечник Фелікс Канут Сло-Малинський надав новомалинському панотцю Василю Влодзімежському «за турботу про спасіння душі дорученої йому пастви» право користуватися сіножаттю на 7 косарів, що знаходилося на болоті, і городом при ній. При цьому було зазначено, що ці угіддя не належать до церковного фондушу, хоча ними свого часу і користувався адміністратор Новомалинської парафії отець Шиманський, отож вони надаються отцю Влодзімежському за його особисті заслуги і після його смерті чи залишення ним парафії підлягають поверненню в розпорядження панського двору [7].

В 1793-1795 рр. волинські землі в т. ч. і Новомалин, в результаті поділів Польщі відійшли до Російської імперії. Уряд Катерини II ініціював перехід місцевих греко-католиків до православної віри, чи «греко-російського исповедования». При цьому зберігалися ті ж східний обряд і слов'янська мова літургії, на своїх парафіях залишилися більшість сільських священників, які добровільно чи під тиском обставин повернулися до віри предків.

Центром, з якого здійснювалося безпосереднє керівництво процесом відродження православ'я на Волині був сусідній із Новомалином Острог. В 1795 року в місті було відкрито Житомирський вікаріат Мінсько-Волинської православної єпархії, очолюваної єпископом Варлаамом (Шишацьким), а в 1799 р. створено самостійну Волинсько-Житомирську єпархію з центром в тому ж Острозі. Тому в Острозькому повіті діяльність православних місіонерів (як правило, лівобережних і слобідських українців, за потреби підсилена російськими військовими командами), була особливо ефективною – до кінця XVIII ст. в повіті не залишилося жодної греко-католицької парафії, тоді як в інших повітах тієї ж Волині, на Поліссі, Поділлі і навіть Наддніпрянщині (Київська губернія) вони діяли ще у 1830-х рр. Найімовірніше, перехід новомалинців у православ'я відбувся не пізніше 1796 року (дата смерті імператриці Катерини II), оскільки новий імператор Павло I прихильно ставився як до католицької церкви, так і її послідовників східного обряду [8].

Отож, з кінця XVIII ст. новомалинська церква і парафія святого Іоанна Богослова знаходилася в складі Волинсько-Житомирської православної єпархії. Історико-статистичний опис церкви і парафії,

укладений і надрукований в 1889 р. відомим церковним істориком Миколою Теодоровичем [9], засвідчує, що копії метричних книг, які велися при церкві, зберігалися з 1884 р. Вони дали змогу укласти список новомалинських священослужителів, починаючи з 1804 року:

1804-1809 рр. – священник Іоанн Малюжинський;

1809-1823 рр. – священник Павло Дверницький;

1823-1825 рр. – священник Іоанн Трушкевич (наглядав парафію);

1825 р., жовтень-листопад – священник Василь Теодорович;

1825 р., грудень-1826 р., липень – священник Яків Рубинович і св.

Павло Гловацький (наглядали парафію);

1826 р., липень-1830 р., лютий – священник Федір Удонович;

1830 р., березень-1844 р. – священник Іоанн Кошаловський;

1844 р.-1846 р., вересень – священник Яків Рубинович (наглядав парафію);

1846-1859 рр., жовтень – священник Іоанн Богурський;

1859-1867 рр. священник Дометій Борецький;

1867-1872 рр. священник Олексій Долинський;

1872 р.-1881 р., квітень – священник Орест Палецький;

1881 р.-1887 р., травень – священник Олексій Александрович;

З 1887 р., травень – священник Іоанн Кондратський [10].

В цьому ж описі зазначено, що з 1888 р. обов'язки псаломщика виконує Григорій Червінський [11].

На середину XIX ст. споруда новомалинського храму (вигляд її залишився невідомим) прийшла в аварійний стан, і в 1861 році на кошти новомалинського поміщика Томаша-Оскара Сосновського і парафіян була споруджена і освячена нова дерев'яна, на кам'яному фундаменті, з такою ж дзвіницею церква [12], якій судилося перетривати революційні і воєнні події в XX ст. і загинути від пожежі вже в мирний післявоєнний час.

На час укладання опису М. Теодоровича новомалинській церкві належало 1 десятина 2,027 квадратних сажнів садибної землі і городу, 23 десятини 822 квадратних сажнів орної землі, 9 десятин 1, 635 квадратних сажнів сінокосу, 396 квадратних сажнів під лісовими зарослями, 380 квадратних сажнів під церковним кладовищем, 196 квадратних сажнів під дорогами – всього 35 десятин 656 квадратних сажнів церковної землі, причому 2 десятини 303 квадратних сажнів, зазначені в плані як орна земля, заросли лісовими кущами. Не вся ця земля, призначена на утримання церковного причту, приносила прибуток. Лише половина зазначеної кількості землі вважалася придатною, а інша половина, розміщена на відстані 4 версти від церковної садиби в лісистій місцевості, не удобрювалася і тому була невідповідною для господарювання [13].

Церковний причт складався із священника з річним жалуванням 300 карбованців і псаломщика із річним жалуванням 50 карбованців. Крім того, в розпорядженні священника був кам'яний будинок з чотирьох кімнат, кухні і комори, а також нові господарські будівлі; новим і зручним, згідно опису, був також будинок псаломщика, теж із новими господарськими будівлями [14].

На 1889 рік новомалинська парафія (яка включала також сільця («деревни») Подобанку і Кам'янку-Стійло), нараховувала 82 $\frac{1}{4}$ дворів, 679 душ парафіян обох статей. Крім того, на території парафії проживало 92 римо-католики і 25 євреїв обох статей [15].

В 1892 р. новомалинську парафію обійняв отець Федір Хотовицький. Це було останнє в його житті місце церковного служіння. 13 липня 1897 р. вдовцем у віці 58 років він відійшов у вічність і був похований на новомалинському цвинтарі [16]; його могила—єдине священницьке поховання XIX ст. і давніших часів, що збереглося до сьогодні в Новомалині. Зараз, на жаль, надгробок напівзруйнований. Варто зазначити, що для більшості панотців Новомалин був лише одним з етапів священослужительського шляху, після якого вони переходили на інші парафії.

3 серпня 1897 р. новомалинським настоятелем став 23-річний Дмитро Іполитович Писаржевський, уродженець Новоград-Волинського повіту, випускник Волинської духовної семінарії у Кременці 1895 р. [17]. Церква святого Іоанна Богослова в Новомалині стала місцем першого служіння молодого священника (до цього він працював на вчительських посадах). 12 років (1897-1909 рр.), коли о. Дмитро очолював новомалинську парафію, а потім – водночас – і 4-ий благочинницький округ Острозького повіту – чи не найпомітніші до того ж зафіксовані як в документах, так і в публікаціях тогочасної періодики, сторінки церковної і освітньої історії села.

Однією з найцікавіших ініціатив отця Дмитра Писаржевського стала організація в селі Новомалин Свято-Іоанно-Богословського церковного братства. 7 червня 1899 р. архієпископ Волинський і Житомирський Модест (Стрельбицький), один із небагатьох етнічних українців на Волинській архієрейській кафедрі XIX – поч. XX ст., затвердив розроблений новомалинським панотцем братський статут і благословив опублікувати його на сторінках «Волинских епархиальных ведомостей» [18]. До речі, відомі лише поодинокі випадки публікації в тогочасній пресі статутів церковних братств Волинської та інших єпархій Правобережної України. Мабуть, мало місце побажання вищої церковної влади зробити новомалинський статут, завдяки його правовій і літературній культурі, зразком для інших православних братств усієї Волині.

Згідно статуту, Новомалинське церковне братство засновувалося в

пам'ять 900-ліття православ'я на Волині (ця дата відзначалася з ініціативи владики Модеста ще 1892 р.). Перед братством ставилася подвійна мета діяльності – добродійна і духовно-просвітницька. Перш за все, воно мало турбуватися про належний вигляд і красу свого парафіяльного храму. По-друге, підтримувати існуючу в селі церковно-парафіяльну школу і займатися пошуком матеріальних засобів на будівництво нового шкільного приміщення, а також на збільшення заробітної плати вчителю за його працю як в школі, так і за керівництво церковним хором. По-третє, братство брало на себе справу пристойного утримання парафіянами кладовища і церковного подвір'я, а також житлових, господарських і службових будівель, що належали церковному причту, і, крім того, зобов'язувалося страхувати їх від нещасних випадків. Серед завдань братства на майбутнє статут визначав пошуки коштів на організацію церковної пасіки, відкриття в парафії книжкової та іконної лавки, а також сільської аптеки. Статут передбачав надання біднякам парафії матеріальної допомоги на випадок хвороби, пожежі, неврожаю, граду, крадіжки, а також на поховання померлих [19].

Для досягнення духовно-просвітницької мети своєї діяльності братство мало турбуватися про розвиток в парафії добрих християнських звичаїв; про християнську поведінку парафіян в святкові і високоурочисті дні; про викорінення в їх середовищі лихослів'я, пияцтва, злочинства, різних забобонів; про акуратну відвідуваність дітьми церковно-парафіяльної школи; про те, щоб православні односельчани старанно відвідували храм Божий і не ухилялися від виконання християнського обов'язку сповіді і святого причастя; з цією ж метою в парафії впроваджувалися позабогослужбові співбесіди і релігійно-моральні читання. Зрозуміло, братство мало наглядати за тим, щоб у святкові і високоурочисті дні не було пияцтва, грубих ігор, вечорниць, непристойних пісень, порушення громадського спокою і тиші; це стосувалося і передсвяткових днів, і – бажано – всіх інших днів. Турботою братства було не допускати в селі розпусти, «щоб сім'ї і подружжя жили в мирі, любові і злагоді, щоб молоде покоління вміло правильно вимовляти щоденні молитви і знало основні істини християнської віри. Для досягнення цих своїх завдань братство мало діяти «по заповіді Спасителя, в душі миру і любові», тобто переконанням і власним прикладом своїх учасників, не вдаючись до насильства чи інших примусових заходів [20].

Верховним покровителем братства був єпархіальний архієрей, за яким зберігалася право остаточного рішення у всіх сумнівних справах і у випадках розгляду питань, що перевищували права і компетенцію братства. В склад братства входили особи обох статей православного

віросповідання; братчиками могли бути і не парафіяни Новомалинського храму. Умовами прийому в братство були: тверезе, чесне, бездоганне життя; любов до православної віри і свого храму, духовної освіти; зразкове ведення свого дому і господарства; милосердя і любов до ближнього. Схильні до бійок, пияцтва і лайки в братство не приймалися.

Члени братства ділилися на три категорії: а) почесних членів, б) дійсних членів, в) членів-кандидатів («соревнователів»). Лише перші дві категорії мали звання братчиків. Звання почесного братчика надавалося особам, які надали братству особливі послуги у виконання його статутних завдань, а також зробили для цього значні пожертви (не менше 25 карбованців одночасно чи 5 карбованців щорічно).

Дійсні члени ділилися на старших і молодших братчиків. Старшими братчиками визнавалися особи, що вносили в касу братства не менше 1 карбованця щорічно, молодшими – не менше 30 копійок в рік. За значні послуги, надані братству, молодші братчики удостоювалися звання старшого братчика і без збільшення щорічного членського внеску.

Всі, хто сприяв діяльності братства як своєю особистою працею, так і добровільними жертвами на його діяльність, визнавалися членами-кандидатами («соревнователями»), хоча братчиками не йменувалися.

Жінки – почесні і дійсні члени братства – називалися сестричками (почесними, старшими і молодшими – відповідно до розміру зроблених ними внесків) [21].

Перший внесок всі члени братства сплачували при своєму вступі в це об'єднання; наступні внески дійсних і почесних членів робилися до сільського храмового свята – дня Івана Богослова, а пожертви «соревнователів» вносилися в дні Великого Посту (чотиридесятниці).

Грошові кошти Свято-Іоаннівського братства, крім членських внесків, складалися із пожертв інших парафіян, що не належали до братства, грошима і натурою; зборів і пожертв в братську кружку, яка двічі на рік (в день св. Георгія 23 квітня ст. стилем і в день Іоанна Богослова 26 жовтня ст. стилем) обносилася в парафіяльному храмі під час літургії, а в інші дні висіла прибитою біля братської ікони і з дозволу єпархіальної влади могла носитися для збору пожертв і по хатах парафіян. Внесок на користь братства збирався і з парафіян, які при виконанні церковних треб (поховання, вінчання та ін.) побажали б скористатися належними братству свічками і хоругвами.

Одноразові членські внески склали основний капітал братства; інші пожертви, щорічні членські внески і проценти з основного капіталу могли витрачатися за необхідністю. Основний капітал зберігався в ощадній касі місцевого казначейства; туди ж передавалися на зберігання поточні

суми із братського ящичка, який за церковною печаткою зберігався в парафіяльному храмі, а ключ від нього – в казначея братства.

Справами братства управляли: а) загальні збори парафіян; б) загальні збори братчиків (тобто почесних і дійсних членів); в) рада братства.

У загальних зборах парафіян, які скликалися парафіяльним священиком і проходили під його головуванням і наглядом, приймали участь всі домогосподарі парафії, а також особи, участь яких у зборах рада братства визнає за корисну; кожен учасник зборів мав один голос, всі справи вирішувалися простою більшістю голосів. Збори оголошувалися правочинними, коли на них були присутні не менше 1/10 частини осіб, які мали право участі в них. Загальні збори парафіян Новомалина вибирали дільничих опікунів, як неодмінних членів ради братства, і кандидатів до них; призначали щорічні чи одноразові збори на потреби церкви, причту і парафії і здійснювали розкладку цих зборів; заслуховували щорічний звіт про надходження і витрати коштів [22].

Вся Новомалинська парафія ділилася на 4 опікунські дільниці («попечительские участки»): 1) частина Новомалина, відома під назвою «Містечко»; 2) права сторона частини Новомалина, відомої під назвою «Село», і сільце («деревня») Гутисько; 3) ліва сторона частини Новомалина, відомої під назвою «Село», і сільце («деревня») Подобанка; 4) частина Новомалина, відома під назвою «Майдан», і сільце («деревня») Стійло [23]. Дільничі опікуни (по кожній дільниці окремо) вибиралися із числа братчиків загальним зборами парафіян на три роки. В їх обов'язки входило оголошення в своїх дільницях рішень ради братства, збір пожертв на братські потреби, а також спостереження за тим, «нет ли в приходе пьянства, воровства и прочих скверных обычаев и привычек...; не слышно – ли в приходе соблазнительных песен, драки и вообще нарушения общественной тишины и спокойствия...; не собирается-ли молодежь на ночные сборища, не устраиваются-ли посиделки «вечорницъ» [24], про що належало негайно повідомляти священика.

Постійні загальні збори братчиків відбувалися двічі на рік (23 квітня – на святого Георгія і 26 жовтня – Святого Іоанна Богослова, небесного покровителя братства). Збори оголошувалися дійсними за участі в них не менше половини почесних і дійсних членів. «Члены-соревнователи» були присутні на зборах лише з дорадчими голосами.

Поточну роботу братства здійснювала рада. Її головою без виборів і терміну повноважень був парафіяльний священик. До ради входили неодмінні (за посадою) члени – псаломщик, церковний староста, волосний старшина і сільський староста, дільничі опікуни, а також члени, обрані загальними зборами братчиків із їх кола. Із числа своїх членів-братчиків

рада обирала товариша голови, казначея, опікуна («попечителя») бідних парафіян і діловода (ним могла бути – без права голосу – і стороння особа).

В обов'язки казначея входило прийом і зберігання братських сум, видача грошей на витрати, зберігання ключа від братського ящика. Однак в казначейство він здавав гроші і отримував їх звітти винятково разом із священником – головною братства.

Опікун бідних парафіян вів їх список, роздавав, за постановою ради, надану їм допомогу, на місці знайомився з дійсними потребами односельців, що постраждали від якого-небудь нещастя.

«Все члени Братства, – зазначав статут, – должны представлять единую дружную семью, работающую на пользу церкви и близких, и своим добрым примером обязаны благотворно влиять на всех прихожан» [25]. На них покладався нагляд за порядком під час хресних ходів і урочистих богослужінь. Всі братчики і сестрички під час церковних служб в храмі мали право тримати запалені свічки, а старші братчики і сестрички, за їх бажанням – свічки червоного кольору. Братчики мали свою ікону Апостола і Євангеліста Іоанна Богослова, небесного покровителя братства, і братську хоругву із зображенням з однієї сторони Іоанна Богослова, з іншої сторони – великомученика Георгія. Сестрички мали ікону великомучениці Варвари і свою сестринську хоругву із зображенням з однієї сторони св. Варвари, з іншої – трьох святителів – вселенських учителів церкви (Василія Великого, Григорія Богослова і Іоанна Златоустого).

Імена всіх братчиків і сестричок, як живих так і покійних, вносилися в церковний синодик і поминалися під час кожного недільного і святкового богослужіння.

Днем відкриття братства вважалося 26 вересня (ст. стилем) 1898 р. – день храмового свята.

В цей день, оголошений і братським святом, імена всіх живих братчиків і сестричок, крім звичайного поминання на літургії, поминалися і на молебні з акафістом св. Апостола і Євангелісту Іоанну Богослову. А на другий день свята, 27 вересня (ст. стилем), служилася заупокійна літургія по спочилих братчиках і сестричках, після чого братство влаштувало поминальний обід. Святом сестричок вважався день св. Великомучениці Варвари (4 грудня ст. стилем). В цей день також поминалися імена покійних братчиків і сестричок, служився молебень з акафістом св. великомучениці Варварі за здоров'я живих братчиків і сестричок, влаштувався поминальний обід, перед яким служилася панахида по покійних односельцях – членах братства. У випадку смерті братчика чи сестрички на його похованні мали бути присутні всі наявні братчики і сестрички [26].

На сторінках тих же «Волынских епархиальных ведомостей» о. Дмитро Писаржевський в підписаній криптонімом («Братчик Д. П.») статті «Скромное сельское торжество» описав відкриття цього церковного парафіяльного братства, яке відбулося в Новомалині 26 вересня 1899 р. [27]. Автор нагадав, що братство існувало при церкві здавна, але братчики нічим не проявляли своєї діяльності на користь церкви і заявляли про себе тільки стоянням в храмі під час богослужіння із запаленими свічками. Новозасноване ж об'єднання новомалинських парафіян в своїй статутній діяльності поєднало і завдання традиційного церковного братства, і парафіяльного попечительства про бідних, і сільського товариства тверезості.

Новомалинці задовго до свого храмового свята розпочали підготовку до цієї події, але постійні дощі і бездоріжжя (не прибуло багато запрошених священників) перешкодили відзначити її з усією урочистістю.

Всенощну і літургію в день самого свята здійснював священник села Білашів о. Леонтій Кривицький у співслужінні з о. Дмитром Писаржевським і дияконом Нового містечка в Острозі о. Костянтином Долинським. Церковним хором керував вчитель Новомалинської школи Михайло Пудлевський. Після літургії і хресного ходу на церковному подвір'ї відбулися урочистості самого відкриття братства. Дияконом К. Долинським був прочитаний указ про затвердження братського статуту. З промовами виступили священники Леонтій Кривицький і Дмитро Писаржевський, який, між іншим, сказав: «Якщо ми виконаємо хоча б десяту частину того, що вказано в статуті нашого братства, то ми багато зробимо... Постараємося бути братами і сестрами не по одній тільки назві, але й на ділі» [28].

В завершенні своєї статті о. Дмитро Писаржевський звернув увагу на ще одне завдання братства, не згадане в статуті – місіонерське, протисектанське, коли «кожен парафіянин все знайде в своїй власній православній общині і тому не буде чого звертати погляди на сектантські громади» [29]. І дійсно, історія Новомалина наступного ХХ ст. практично не знала випадків переходу православних селян в громади протестантів і євангелістів, тим більше, діяльності останніх в самому селі.

В 1907 р. новомалинці стали свідками і учасниками визначної події в церковному житті всієї Волині – перенесення в Острог з Києво-Печерської Лаври частини мощів преподобного Федора, князя Острозького, знаменитого воїна і полководця ХV ст., що відмовився від влади, почестей, земних багатств, слави і став монахом у київських печерах; а після смерті (день його пам'яті – 24 серпня (11 серпня ст. стилем) був канонізований православною церквою. Ініціатор перенесення

мощів острозький повітовий спостережник церковно-парафіяльних шкіл священник Михайло Тучемський залишив опис цієї події, який по гарячих слідах з'явився тоді чи в друці.

Мощі прибули з Києва поїздом на залізничну станцію Мізоч, а звідти – через Дермань з його монастирем, Бущу, Новомалин, Лючин, Межиріч – в супроводі урочистих хресних ходів, з богослужіннями у всіх храмах на їх шляху – були перенесені в Богоявленський собор міста Острога – родовий храм князів Острозьких.

Наведемо мовою оригіналу розділ з брошури о. Михайла Тучемського. С. Новомалин

Задолго до первого мая, по получении объявления о предстоящем торжестве, в церкви неоднократно было объявляемо о перенесении через с. Новомалин Печерской раки и мощей преп. Фёдора, князя Острожского. Прихожане приглашались принять участие и приготовиться к достойной встрече святыни. Местный священник, он же и благочинный о. Дмитрий Писаржевский разослал приглашения окружным священникам; матушка занялась устройством и украшением балдахина для раки Преподобного.

С утра первого мая было замечено большое оживление. Полиция в лице урядников и стражников руководила исправлением дороги, хозяйки убирали дома, подростки подметали улицы. Скоро явился местный пристав и соседнее духовенство.

О. Дмитрий вместе с приставом отбыли в Дермань. В двенадцать часов стали благовестить в один колокол для сбора богомольцев. Со всех сторон потянулись к матери – церкви и старые, и малые, парни и девицы. А между тем на погосте и в церкви спешно продолжались работы по украшению храма под руководством жены священника. В час дня священники Сайкович и Левицкий, облачившись, открыли крестный ход. В преднесении креста двинулись длинные ряды хоругвеносцев, за ними с зажжёнными свечами шли братчики и сестрицы, далее певчие из местных крестьян и учеников школы с учителем и псаломщиком В. И. Самойловичем и, наконец, духовенство, имея по сторонам одетых в стихари мальчиков с зажжёнными фонарями. С пением пасхального канона крестный ход прошёл село и углубился в Дерманский лес на встречу святыни и крестному ходу из Дермани. Встреча крестных ходов произошла в лесу за семь вёрст от Новомалина. Передав святыню раку Новомалинскому приходу, Дерманский крестный ход возвратился домой. В четыре часа пополудни, когда, по предположениям, крестный ход мог двинуться из места встречи, раздался на местной колокольне торжественный перезвон во все колокола и продолжался до тех пор, пока святыня не была внесена в Новомалинскую церковь. Звонари сменяли

друг друга с большим воодушевлением, толпы народа всё прибывали, – были люди не только местные, но и из ближайших деревень и других уездов – Дубенского, Кременецкого, – несколько богомольцев оказались из Киевской губернии. Скоро церковь, погост и окружающие возвышенности были заполнены народом. Бесперывный звон колоколов, шум и говор толпы, лепет младенцев, крик грудных детей и пестрота нарядов – всё это придавало торжественный характер селу и будило в душе умирительно-религиозные чувства. В шесть часов из-за леса показался крестный ход. Толпа заволновалась и загудела. Многие крестьясь побежали на встречу. За околицей в ожидании крестного хода стояла толпа народа, среди которой были жены священников и псаломщиков, управляющий имением из Буши и др. Совершив несколько водосвятий у колодцев, крестный ход через триумфальную арку из березок, украшенных сосновыми гирляндами и флагами, вступил в церковь. Здесь рака со святыми мощами была поставлена под украшенный зеленью, цветами и гирляндами балдахин, икона же, сопровождающая раку, внесена в алтарь и поставлена на горнее место.

По установке раки народ стал прикладываться к мощам. Нужно было видеть лица богомольцев, их умирительные взоры..., слышать их вздохи и молитвенный шепот, чтобы судить о том энтузиазме, о том подъёме религиозного чувства, которое разбудила в них святыня.

В восемь часов вечера началось всенощное бдение, совершаемое о. В. Левицким в сослужении диакона с. Вилии Кульчицкого. На литию и величание выходили Благодичинный и о. Сайкович. Всенощное бдение окончилось в половине одиннадцатого часа вечера. Литургия 2-го мая совершалась тем же духовенством с девяти часов до одиннадцати. В ходе литургии в церковь прибыли свящ. г. Острога М. Т. и некоторые из горожан. Пели местные певчие под руководством учителя второго класса И. Смаржевского. После запричастного стиха о. Левицкий сказал слово на тему: «Воскресение Христово как залог нашего обновления в жизни загробной и о нетлении мощей, как знака мздовоздаяния за праведную жизнь». После «Буде имя Господне»...настоятелем храма было произнесено слово на текст: «Откуда мне сие, да прииде мне Мати Господа мого ко мне», в котором высказана радость по поводу посещения частицею мощей и ракою св. Фёдора затерянного в лесах Новомалинского прихода. В 3 часа пополудни крестный ход при торжественном колокольном звоне, при участии пяти священников двинулся по направлению к с. Лючину. За околицей он был встречен Лючинским крестным ходом во главе с настоятелем о. Илиею Яцковским при участии местного хора под управлением учителя Троцюка. Чудное впечатление произвела на

богомольцев встреча двух крестных ходов, когда плавно и величественно склонились победные знамена воинствующей церкви.

Перенесение мощей из Новомалина в Острог представляло сплошное триумфальное шествие, чему много способствовало то, что рака с мощами была несена под балдахином, который был устроен только для Новомалина, но по мысли просьбе свящ. М. Т. был отпущен на всё время шествия в Острог.

Что бы ни говорили скептики, но настоящее торжество ясно показало, что сильна и жива ещё вера в нашем народе, что не угас ещё дух православия наших предков, живших и действовавших под руководством благочестивого и славного рода Князей Острожских. Если говорят, атеист на смертном одре невозможен, то, перефразируя это выражение, можно сказать, что у мощей, у гроба святого невозможен нераскаянный грешник.

С. Лючин и м. Межирич.

Второго мая около трёх часов пополудни из Новомалинского храма вышел крестный ход, сопровождающий Острожские святыни в м. Межирич. Крестному ходу сопутствовало множество народа со священниками: Благочинным о. Писаржевским, с. Вилии – Сайковичем, с. Ляхова – Шидловским, г. Острога – Тучемским, с. В. Радогощи – Левицким с диаконом Кульчицким. За селом Новомалинский крестный ход был встречен Лючинским с настоятелем Яцковским, хором певчих и прихожанами. После взаимных приветствий первый возвратился обратно, а Лючинский со священниками о. о. Яцковским, Шидловским и Тучемским направился дальше. Пять вёрст расстояния от Новомалина в Лючин пройдены менее, чем в два часа. Не доходя Лючина, на встречу святыне вышло, можно сказать, всё село от мала до велика. Св. рака была внесена в церковь, а балдахин оставался на погосте. Прибывший прежде в Лючинскую церковь местный Благочинный начал служить молебен преподобному, во время совершения которого раздавал брошюры, сопровождавшие же раку священники оправились в церковную школу отряхнуться от пыли и немного отдохнуть. После молебна те же священники облачились и крестный ход двинулся в Межирич. В Лючине, по просьбе прихожан, посреди села отслужено водосвятие и освящён колодец. Не доходя версты до Межирича, Лючинский крестный ход был встречен величественным крестным ходом Межиричским, с хором певчих под управлением учителя Я. Варницкого, в сопровождении множества народа, с целым сонмом духовенства: протоиереем города Острога о. Гапановичем, Благочинным 1 – го окр. свящ. Станкевичем, Благочинным 4 – го окр. о. Писаржевским, священниками – с. Добриня – Добровичским, с. Борисова – Бучинским, Нового – Миста – Бендеровским, м. Судилкова,

Засл. у. – Бычковским и заштатным священ. Качинским с диаконами – Нового-Миста Бучинским и с. Вельбовно – Марчаковским [30].

В 1909 р. о. Дмитро Писаржевський залишив Новомалин, отримавши від єпархіальної влади призначення на посаду Кременецького повітового спостережника церковно-парафіяльних шкіл. Новомалинську парафію обійняв молодий священник, випускник Волинської духовної семінарії 1904 р. о. Іоан Скоробадський (чи Скоропадський, як його прізвище подається в деяких документах). Ні один з відомих нам священників не пропрацював такий тривалий час настоятелем Новомалинського храму – майже 35 років, з 1909 по 1943 рік. Чи не вперше новомалинські подружні пари вінчав священник, який хрестив майбутніх молодят; і він же хрестив і благословляв до шлюбу дітей цього подружжя.

Старожили-новомалинці перш за все пригадували о. Скоробадського як доброго господаря, що в зразковому стані утримував як сільський храм, так і церковне та власне господарства. Менше свідчень про його проповідництво та духовно-просвітницьку працю в селі. В рапорті за 1911 рік благочинного 4 округу Острозького повіту, до якого належав Новомалин, на ім'я архієпископа Волинського і Житомирського повідомляється, що існуючі в кожній парафії «братства», «сестричества» майже не проявляють добродійної діяльності, і взагалі видатних дій парафіяльних братств в жодному із сіл округу не спостерігається [31] (отже, констатуємо, і в Новомалині діяльність братства і братчиків знову звелася до стояння із запаленими свічками під час богослужінь, як і в давніші часи). Матеріальні обставини життя і праці сільського духовенства не сприяли їх душпастирській активності. Десятки років не збільшувалося жалування від казни церковному причту, попри постійний ріст цін і вирахування із жалування в пенсійні і добродійні церковні фонди, на утримання духовних шкіл і т.п. Плата за церковні треби, як свідчить той же рапорт місцевого благочинного, «якщо остаточно не вивелися і не припинилися, то до мінімуму скоротилися по всіх парафіях. Витрати по господарству, яке в даний час складає головний доход духовенства, при надзвичайній дорожнечі робочих рук і домашньої прислуги, часом перевищують доход... Словом, матеріальне становище духовенства в даний час майже критичне, безвихідне» [32].

Саме о. Івану Скоробадському випало провести і зберегти Новомалинську церкву і парафію під час найскладніших випробувань першої половини ХХ ст. – епохи світових і громадянських воєн, змін політичної влади, кордонів і держав на цих теренах. Відповідно, в 1920-1930-х рр. змінювалося підпорядкування Новомалинської парафії святого Іоанна Богослова церковним юрисдикціям.

Після польсько-радянської війни 1920 р. і Ризького мирного договору 1921р., який визнав належність Західної Волині, в т. ч. і Новомалина, до складу Польщі, постала необхідність врегулювання православного церковного життя на цих землях, оскільки єпархіяльний центр Волині – Житомир опинився за кордоном. Була утворена нова Волинська (в межах Польської держави) єпархія з центром в Кременці, в складі якої знаходилася і Почаївська Лавра – місце паломництва новомалинців за всіх держав і режимів. Ця єпархія увійшла до автономної, а з 1924 р. автокефальної Православної церкви у Польщі (АПЦП). Автокефалію ця новоорганізована церква отримала від константинопольського вселенського патріархату, на що не дав згоди Московський патріархат, який і далі вважав землі в складі Польської держави своєю канонічною територією.

Більшість вірних і духовництва АПЦП складали українці, однак керівництво церквою зберігало за собою вище дореволюційне російське духовенство. Під впливом нових реалій церковна проповідь, викладання православного Закону Божого, церковне діловодство (за винятком ведення метричних книг і листування з органами влади, які велися на польській мові) в більшості великих церков, і в Новомалині в тому числі, перейшли на українську мову. Однак активісти українського національного руху вимагали повсюдного переведення на українську мову церковного богослужіння, призначення на єпископські посади етнічних українців і – в кінцевому рахунку – створення автокефальної національної православної церкви на всіх територіях проживання українського етносу в Польській державі. Ця внутріцерковна боротьба, в основному, оминула Новомалин. Можливо, це зумовлювалося постангттю і позицією самого настоятеля о. Скоробадського, характеризуваного в польських поліційних документах щирим українцем, далеким від політичного життя. Зрештою, така його позиція задовольняла і більшість новомалинців, які в боротьбі за виживання пристосовувалися до нових реалій.

А тим часом на православних українців чекали нові випробовування. Напередодні Другої світової війни вони зустрічалися з агресивною політикою уряду і військово-поліцейських кіл Польської держави щодо православної церкви і українців. Ця неоголошена агресія зачепила і Новомалин. Мова йде про політику ревідикації – акції польського католицького єпископату з метою привласнення храмів, монастирів, земельних угідь та іншого майна, яким володіла православна церква в Польщі, під тим приводом, що до кінця XVIII ст. (приходу на ці землі Російської імперії) все це було власністю римо – і греко-католицької церков [34]. Формально і Новомалинська церква святого Івана Богослова, як греко-католицька до 1793 р., підпадала під ревідикацію. Але поки це

була акція католицької ієрархії на східних землях, а офіційні урядові особи залишалися осторонь, православним новомалинцям нічого серйозного не загрожувало. Для проведення ревідикації в селі не було жодних юридичних підстав – надто віддаленими в часі були події і обставини XVIII ст. До того ж очолювана владикою Андреем Шептицьким Львівська греко-католицька митрополія офіційно відмовилася від жодних претензій до церковного майна православних співвітчизників. Так, безуспішними виявилися спроби римо-католицької ієрархії судовим шляхом заволодіти сусіднім із Новомалином Свято-Троїцьким храмом в Межирічі.

Ситуація змінилася в 1937-1938 рр., коли ініціаторами ревідекаційної акції виступили самі урядові кола і силові структури Польської держави, перш за все – всемогутній КОП (Корпус Охорони Пограниччя), підрозділ якого (стражниця) перебував і в Новомалині. Тепер наступ на права і майно православної церкви поєднався з політикою насильницької колонізації і окатоличення українців. Мова, отже, тепер йшла не про майно церкви, а про душі віруючих. Ця компанія розпочалася на Холмщині восени 1937 р., її свідками і жертвами були і родини українців – холмщаків, що, депортовані з рідних земель, після другої світової війни поселилися в Новомалині.

17 жовтня 1937 р. під час свята КОП було оголошено про збезчещення «українськими терористами» портретів польських державних лідерів в с. Гриньки Кременецького повіту. Страх перед розправою змусив біля 600 жителів села на підтвердження своєї лояльності прийняти католицизм. Після Гриньок подібні «конверсії» православних відбувалися і в інших місцевостях Волині. Католицька преса Польщі писала про близьке очікуване навернення на католицизм одного мільйона душ. Газети були переповнені подібною інформацією з місць, зокрема, повідомлялося про перехід в католицизм 38 осіб в Новомалині.

У меморандумі представників православного населення Волині і Холмщини від 29 березня 1938 р., адресованого міністрові віровизнань і народної освіти Польщі, зазначалося: «Православна спільнота на Волині і поза Волиню була стурбована і шокована фактами, які мали місце в її церковному житті». Серед сіл, які стали жертвою акцій примусового окатоличення, названий і Новомалин, і ряд інших поселень тогочасного Здолбунівського повіту (Сіянци, Милятин, Мощаниця, Волосківці, Буша, Будераж, Острог). Меморандум підкреслював, що особливого тиску з боку військовиків і місцевих урядовців піддаються громадяни, прізвища яких закінчувалися на «- с (ц) ький» та «- вич» [35].

Загроза близької війни змусила урядові кола Польщі дещо ослабити наступ на православну церкву, а з нападом Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 року, та переходом Червоною Армією східних кордонів Речі

Посполитої 17 вересня 1939 р. розпочався новий – складний і трагічний – період православного церковного життя.

Політичні репресії щодо православної та її духовенства не стояли серед першочергових завдань Радянської влади на Західній Україні. В Новомалинській церкві, як і раніше, відбувалися щонедільні і святкові богослужіння, хресні ходи, що дуже дивувало розквартированих в селі червоноармійців і командирів, адже в Східній Україні та Російській Федерації діючих храмів майже не залишилося. Священик І. Скоробадський і псаломщик Ю. Смаржевський і далі виконували свої церковні обов'язки, а псаломщик – досвідчений педагог ще царського часу – навіть був залучений до вчителювання в сільській школі; правда, районна газета «Сталінський шлях» гостро розкритикувала його «нерадянську» педагогічну методику.

Однак церковні землі були конфісковані і націоналізовані нарівні з поміщицькими, а церковники – обкладені, як «нетрудові елементи» – високими податками і державними позиками. Змінилося і підпорядкування Новомалинської церкви – за неафішованої волі нової влади православні церкви перейшли під юрисдикцію Московської патріархії, яку в Західній Україні і Західній Білорусі представляв уцілілий під час політичних чисток в СРСР митрополит Миколай (Ярушевич) із осідком у Луцьку.

Загроза репресій, ув'язнення, депортацій постійно висіла над сільським духовенством і багатьма парафіянами. Тому вступ німецьких військ в Новомалин (зі сторони Дермані) наприкінці червня 1941 р. вітався більшістю селян на чолі із своїм священиком. Важко було передбачити, що найважчі випробування – ще попереду.

Першим таким випробуванням став розкол в православній церкві окупованих гітлерівцями українських земель. Частина єпископату, духовенства і вірних об'єдналися в Українській автономній православній церкві, яка підтвердила свою канонічну єдність з Московською патріархією (яка, підпорядковуючись Радянській державі, цього об'єднання не визнавала і звинувачувала його у співробітництві з нацистами). Інша частина церковної спільноти проголосила відродження Української автокефальної православної церкви. Міжавтономістами і автокефалістами наростала ворожнеча, нерідко із застосуванням насильства велася боротьба за окремі храми і парафії, що вміло використовувала окупаційна влада в своїх цілях.

Новомалинський настоятель о. Іван Скоробадський обрав традиційну для себе помірковану позицію – юрисдикцію автономної церкви. Новомалинська парафія підпорядковувалась її Рівненській єпархії на чолі з єпископом Федором (Рафальським), до війни – настоятелем церкви на

Новому Місті в Острозі. Це в подальшому зумовило ескалацію напруги в церковному житті Новомалина, де ширилися ідеологія і підпільна мережа бандерівського крила Організації Українських Націоналістів. Молодь готувалася до повстанських форм боротьби з окупантами. Націоналістичне підпілля виразно заявило про свою повну підтримку автокефальної церкви. Священик Іван Скоробадський, життю якого в цій ситуації загрожувала пряма небезпека, залишив Новомалин, якому віддав майже 35 років життя і душпастирства.

В 1943 р. Новомалинську парафію посів молодий священик о. Василь Міськов, прихильник автокефальної церкви, підтримуваний націоналістичним підпіллям, що стало в селі реальною владою. Церква перейшла на українську мову богослужіння, які відвідували, сповідалися і причащалися в храмі бійці із розташованих в районі Новомалина повстанських формувань. За свідченням старожилів, о. Міськов також приймав присягу новобранців УПА.

Напередодні великого свята Покрови 13 жовтня 1943 року Новомалин в числі 13 сіл Острозького району був спалений німецькими карателями за участі бойовиків польської самооборони. Новомалинський дерев'яний храм, споруджений у 1861 р., уцілів під час цього всенародного лиха. Із поверненням новомалинців, що під час цієї трагедії перехувалися в лісах і на хуторах, на рідні попелища, вже після другого приходу Радянської влади наприкінці січня 1941 року, сільська церква відновила свою діяльність. Сталінське керівництво з початком німецько-радянської війни було зацікавлене в підтримці своєї політики православною церквою Московського патріархату, тож проблем у реєстрації її громад не з'являлося. О. Василь Міськов зорієнтувався в нових обставинах і 5 вересня 1944 р. отримав необхідну довідку від єпископа Луцького і Волинського Миколая, якому тепер підпорядковувалася Новомалинська парафія, про те, що він перебуває в молитовній єдності з Московською патріархією і призначається настоятелем Новомалинської церкви [36].

30 грудня 1945 року представники релігійної православної громади Новомалина («двадцятка», за радянською термінологією) священик Василь Міськов, парафіяни Петро Міщук, Ілля Манько, Тимофій Сивук, Олексій Гонга, Яків Мельник, Іван Мартиновський, Клим Манько, Олександр Ткачук, Григорій Кундель, Текля Єзерська, Петро Якимчук, Карпо Яремчук, Михайло Мазярчук, Іван Столяр, Олексій Дячук, Марко Манько, Василь Кирилюк, Іван Дячук, Йосип Дячук, Євген Очеретяний підписали з Острозьким райвиконкомом типовий договір про передачу в користування парафії церковної будівлі і культового майна [37]. Священик і парафіяни, що підписали акт, зобов'язувалися не дозволяти

здійснення релігійних обрядів в храмі особами, які не мають свідоцтва про реєстрацію від державного уповноваженого у справах церкви, а також солідарно своїм особистим майном нести відповідальність за втрату чи псування переданого їм майна (адже в СРСР храмові будівлі і культове майно було націоналізоване і передавалося лише в користування визнаним і зареєстрованим державою релігійним об'єднанням).

15 лютого 1946 року на основі рішення Ради у справах Руської православної церкви при Раді Народних Комісарів СРСР Новомалинська православна громада церкви Св. Іоанна Богослова була офіційно зареєстрована Уповноваженим Ради у справах РПЦ по Ровенській області Головатовим з переданням в розпорядження громади церковної будівлі і культового майна [38].

Того ж дня уповноважений видав офіційне «Свідоцтво про реєстрацію духовенства» настоятелю храму священику Василю Міському з правом здійснювати богослужіння в самій церкві і хатах віруючих за їх запрошенням [39]; релігійні обряди в громадських місцях (за винятком цвинтарів), хресні ходи (крім церковного подвір'я) радянське законодавство про культу не дозволяло.

Того ж 15 лютого 1946 року було зареєстровано церковну раду Новомалинської парафіяльної громади у складі голови священика Василя Міського, церковного старости Петра Міщука, помічника церковного старости Іллі Манька і казначея Тимофія Сивука, а також ревізійну комісію в складі Василя Сивука, Якова Мельника і Олексія Гонти [40].

У 1948 році священик Василь Міський залишив Новомалинську парафію. 16 вересня цього року Уповноважений у справах РПЦ по Рівненській області зареєстрував в якості настоятеля Новомалинської церкви священика Володимира Михайловського. Однак цим же Уповноваженим на довідці про реєстрацію о. Михайловського 29 вересня зроблено помітку: «Прихода не прийняв ввиду отказа верующих» [41].

В 1949 році знову бачимо священика Василя Міського на посаді новомалинського настоятеля. На основі поданого ним рапорту єпископ Луцький і Волинський Панкратій затвердив рішення парафіяльних зборів православної громади церкви с. Новомалин, які 20 березня 1949 року обрали церковним старостою Ілька Манька, його помічником – Кирила Гонту [42].

Останнім настоятелем тогочасного Новомалинського храму був житель цього села Євгеній Очеретяний, вже відомий нам як член церковної «двадцятки» 1945 році, висвячений на православного ієрея у єпархіальному місті Луцьку.

У вересні 1955 році в Новомалині трапилась трагічна історія: сільська дерев'яна церква Івана Богослова, яка пережила війни та революції і

уціліла в страшний жовтневий день 1943 року, не простояла до свого 100-річчя і в мирний час згоріла у зв'язку із виникненням пожежі всередині храму. Свідчення сучасників-односельців відкидають злий умисел в цьому нещасті і найчастіше вказують на необережність в поводженні з вогнем когось із причетних до церкви її посадових осіб.

Однак православна громада Новомалина після цієї пожежі не припинила свого існування, зберегла свою реєстрацію в державних органах і далі вела боротьбу за своє існування. Отримавши заяву церковної ради і «двадцятки» Новомалина з проханням дозволити замість згорілої церкви відкрити молитовний дім в приміщенні церковного будинку, де досі жив священник, обласний Уповноважений Ради у справах РПЦ П. Дубовик наклав на неї резолюцію: «Получено 25.11.1955 г.» [43]. Більше того, 28 лютого 1956 року підтвердив свій статус і отримав довідку про реєстрацію в якості настоятеля Новомалинської Іоанно-Богословської парафіяльної громади священник Євгеній Очеретяний [44]. Довідку підписав той же обласний уповноважений П. Дубовик. Він же 1 червня 1956 року прийняв заяву новомалинського парафіянина Павла Степановича Манька з побажанням увійти до складу церковної двадцятки, підписавши типовий договір і опис церковного майна, та нести солідарну відповідальність за його збереження [45].

Отже, державні органи і після пожежі 1955 року визнавали законність діяльності Новомалинської православної громади, її настоятеля о. Євгенія Очеретяного і офіційно не заперечували проти проведення богослужінь, починаючи з літа 1956 року, в молитовному домі, під який був переобладнаний будинок священника. Натомість настоятель поселився на приватній квартирі.

Аж ось 27 листопада 1960 року виконком Острозької районної Ради депутатів трудящих приймає рішення про передачу націоналізованого приміщення будинку священника Новомалинській восьмирічній школі, не вказавши у своєму листі в Рівненський облвиконком, що ця споруда вже кілька років використовується в культових цілях [46].

Новий уповноважений у справах РПЦ по Ровенській області Пflugатеренко підготував по цій справі свої висновки, згідно яких Новомалинська релігійна громада у 1956 році самочинно зайняла і переобладнала під молитовний дім націоналізований житловий будинок священника, а тому він вважає обґрунтованим рішення острозької районної влади про вилучення у релігійної громади цього будинку і його передачу Новомалинській восьмирічній школі під класи. В свою чергу, він просив Уповноваженого Ради у справах РПЦ по Українській РСР підтримати ці свої висновки про вилучення молитовного дому і зняття з реєстрації

православної громади в Новомалині за її незаконні дії [47].

29 травня 1961 року рішенням Ровенського облвиконкому типовий договір з православною громадою Новомалина був розірваний, «незаконно переобладнана під молитовні цілі» будівля була в неї вилучена і передана сільській школі [48]. Остаточне рішення було за Радою у справах Російської православної церкви при Раді Міністрів СРСР. Очевидно, не бажаючи ставити наголос на «незаконності і самочинності» дій новомалинських парафіян, рада прийняла 5 липня 1961 року більш нейтральне формулювання, що суті справи не змінювало: «Согласиться с решением исполкома Ровенского облсовета депутатов трудящихся о снятии с регистрации религиозной общины в с. Новомалин, Острожского района, как прекратившей свою деятельность» [49].

*28 вересня 1991 року було освячено зведену на пожертви парафіян і добровольців нову будівлю Новомалинського храму святого Івана Богослова. Парафія в Новомалині належить до Рівненсько-Острозької єпархії Української Православної Церкви.

Література

1. Archiwum Książąt Lubartowiczów – Sanguszków w Sławucie / Przyg. Z. L. Radziwiński, P. Skobielski, B. Gorczak. – Т. 1. – Lwów, 1887. – S. 43.

2. Мицько І. Острозька Слов'яно-греко-латинська академія. – К., 1990. – С. 63-66.

3. Барановский С. Что такое презента (Prezenta)? // Вольнские епархиальные ведомости. – 1873. – № 13. – Часть неоф. – С. 505-512.

4. Фонди Державного історико-культурного заповідника м. Острога (далі – ОДКЗ). – КН 2605/III Д 2423.

5. Барановский С. Церковно-приходский канун или канон // Вольнские епархиальные ведомости. – 1877. – № 17. – Часть неоф. – С. 726-735.

6. ОДКЗ. – КН 2606/III Д 2422.

7. ОДКЗ. – КН 2607/III Д 2421.

8. Вольнь. Исторические судьбы Юго-Западного края / Изд. П. Н. Батюшковым. – СПб., 1888. – С. 245-246.

9. Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Вольнской епархии. – Т. II: Уезды Ровенский, Острожский и Дубенский. – Почаев, 1889. – С. 786-788.

10. Так само. – С. 788.

11. Так само.

12. Так само. – С. 787.

13. Так само.

14. Так само. – С. 788.

15. Так само.

16. Вольнские епархиальные ведомости. – 1897. – № 23. – Часть оф. – С. 538.
17. Манько М. Священик і педагог Дмитро Іполитович Писаржевський // Острозький краєзнавчий збірник. – Вип. 2. – Острог, 2007. – С. 100-101.
18. Устав Св.-Іоанно-Богословського Братства в с. Новомалине, Острожського уезда // Вольнские епархиальные ведомости. – 1899. – №27. – Часть оф. – С. 697-708.
19. Так само. – С. 697.
20. Так само. – С. 698.
21. Так само. – С. 699.
22. Так само. – С. 701-702.
23. Так само. – С. 702.
24. Так само. – С. 705.
25. Так само. – С. 706.
26. Так само. – С. 707-708.
27. Братчик Д. П. [Писаржевський Д.]. Скромное сельское торжество // Вольнские епархиальные ведомости. – 1900. – № 1 и 2. – Часть неоф. – С. 29-35.
28. Так само. – С. 34.
29. Так само. – С. 35.
30. Тучемский М. Первое торжество на Волини в честь преподобного Феодора, князя Острожского. – Почаев, 1907.
31. Из 4-го округа, Острожского уезда (извлечение из отчета о. Благодичного) // Вольнские епархиальные ведомости. – 1912. – № 18. – С. 365.
32. Из 4-го округа, Острожского уезда (извлечение из отчета о. Благодичного) // Вольнские епархиальные ведомости. – 1912. – № 18. – С. 364.
33. Релігієзнавчий словник. – К. 1996. – С. 271.
34. Стоколос Н. Г. Політика урядів міжвоєнної Польщі (1918-1939) щодо православної церкви й українців // Український історичний журнал. – 2005. – № 5. – С. 74.
35. Так само. – С.75.
36. Державний архів Рівненської області. – Фонд Р-264. – Опис 11. – Справа 468. – С. 17.
37. Так само. – С.14-14 зв.
38. Так само. – С.18.
39. Так само. – С. 21.
40. Так само. – С. 19,20.
41. Так само. – С. 48.
42. Так само. – С. 49.
43. Так само. – С. 63.
44. Так само. – С. 84.
45. Так само. – С. 71.
46. Так само. – С. 101.
47. Так само. – С. 100.
48. Так само. – С. 98.
49. Так само. – С. 96.